

ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΛΑΪΚΩΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΨΗΦΙΑΚΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥ

Αντώνης Φραγγεδάκης

Αρχιαικόμος - Βιβλιοθηκονόμος- Αναπλ. Γραμματέας της ΕΕΒ, Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκάρων (ΕΕΒ)

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία σκοπό έχει να παρουσιάσει δραστηριότητες και λειτουργίες των βιβλιοθηκών, αναδεικνύοντας συγκεκριμένα παραδείγματα της Ελλάδας και του εξωτερικού, για την αντιμετώπιση του φαινομένου του ψηφιακού αποκλεισμού και των ανισοτήτων που υπάρχουν στην Κοινωνία της Πληροφορίας (ΚτΠ).

Η εργασία αποτελείται από τρεις ενότητες.

Η πρώτη ενότητα αναφέρεται στον ορισμό της έννοιας του ψηφιακού αποκλεισμού και στις διαστάσεις του φαινομένου σε παγκόσμιο, ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Το Ψηφιακό Χάσμα αναφέρεται α) σε θέματα υλικοτεχνικής υποδομής και β) σε θέματα χρήσης του Διαδικτύου. Η παρουσίαση της κατάστασης ενισχύεται και με την ύπαρξη των σχετικών στατιστικών δεδομένων που καταδεικνύουν τις πληθυσμιακές ομάδες που αδυνατούν να παρακολουθήσουν τις εξελίξεις στο χώρο των τεχνολογιών των επικοινωνιών και της πληροφορίας. Οι βιβλιοθήκες, λόγω της αποστολής και της οργάνωσής τους, σε διεθνές επίπεδο θεωρούνται οι κατάλληλοι θεσμοί που κατοχυρώνουν το δικαίωμα της οικουμενικής πρόσβασης στους πολίτες.

Στη δεύτερη ενότητα εξετάζονται τα προβλήματα πρόσβασης και κυρίως χρήσης του Διαδικτύου που αντιμετωπίζει η ευρύτερη πληθυσμιακή ομάδα, των χρηστών των βιβλιοθηκών. Από την πλευρά των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών δεν υφίσταται πρόβλημα υλικοτεχνικής υποδομής, με αποτέλεσμα το μεγαλύτερο ποσοστό της ακαδημαϊκής κοινότητας να έχει τη δυνατότητα πρόσβασης στο Διαδίκτυο. Η ακαδημαϊκή κοινότητα παρουσιάζεται εξοικειωμένη με τη χρήση των νέων τεχνολογιών, ωστόσο εντοπίζεται το πρόβλημα που έχει ένα μεγάλο ποσοστό των φοιτητών στη χρήση του Διαδικτύου αναφορικά με τον εντοπισμό και άντληση των πληροφοριών που σχετίζονται με την παρακολούθηση των σπουδών τους. Συγκεκριμένα διαπιστώνεται από τους εργαζομένους στις ελληνικές Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες ότι ένα μεγάλο μέρος κυρίως των προπτυχιακών φοιτητών χρησιμοποιούν το Διαδίκτυο ως μέσο διασκέδασης και πρόσβασης σε αμφιβόλου ποιότητας ιστοσελίδες. Από την πλευρά των Λαϊκών βιβλιοθηκών της χώρας (Δημόσιες και Δημοτικές), εντοπίζεται αρχικά το πρόβλημα της έλλειψης της κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής που καθιστά προβληματική ή και ανύπαρκτη τη δυνατότητα πρόσβασης στο Διαδίκτυο. Οι χρήστες των λαϊκών βιβλιοθηκών λόγω του μεγαλύτερου ποσοστού των χρηστών τους και της ανομοιογένειας που παρουσιάζουν ως σύνολο, αντιμετωπίζουν διαφορετικά προβλήματα σχετικά με τη χρήση του Διαδικτύου σε σχέση με την ευρύτερη ακαδημαϊκή κοινότητα. Οι πληροφοριακές ανάγκες των χρηστών των Λαϊκών βιβλιοθηκών ποικίλουν όχι μόνο σε σχέση με την ηλικία, το φύλο και το μορφωτικό επίπεδο, αλλά και με τη γεωγραφική περιοχή.

Στην τρίτη ενότητα δίνεται έμφαση στην παρουσίαση λειτουργιών και δράσεων βιβλιοθηκών (Ακαδημαϊκών και Λαϊκών) μέσα από συγκεκριμένα παραδείγματα της Ελλάδας και του εξωτερικού.

Ενδεικτικά αναφέρονται τα παραδείγματα της Βιβλιοθήκης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών On Line Reference Desk, της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Κέρκυρας - Κέντρο Πληροφόρησης και της Δημοτικής Βιβλιοθήκης του Ελσίνκι - Ask a Librarian που καταφέρνουν, με τις διαφορετικές υπηρεσίες τους να δίνουν ουσιαστική βοήθεια σε χρήστες που αδυνατούν να εντοπίσουν την πληροφορία που τους ενδιαφέρει. Η συμβολή των βιβλιοθηκών αυτών δεν περιορίζεται μόνο στα θέματα της υλικοτεχνικής υποδομής και της δωρεάν πρόσβασης στο Διαδίκτυο, αλλά ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο τρόπος αντιμετώπισης των πληροφοριακών αναγκών των χρηστών.

Λέξεις κλειδιά: Ψηφιακό Χάσμα, Βιβλιοθήκες, Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες, Λαϊκές Βιβλιοθήκες, Κοινωνία της Πληροφορίας, Πληροφορία, Διαχείριση, Πρόσβαση, Ψηφιακός Αποκλεισμός, Χρήστες, Υπηρεσίες βιβλιοθηκών, Διαδίκτυο, IFLA

ACADEMIC AND PUBLIC LIBRARIES SERVICES FOR THE CONFRONTATION OF DIGITAL DIVIDE

Fragedakis Antonis

Library scientist - Assistant Secretary of Association of Greek Librarians

SUMMARY

The present work aim has to present activities and operations of libraries, electing concrete examples of Greece and abroad, for the confrontation of phenomenon of digital Divide and inequalities that exist in the Information Society.

Three units constitute the work. The first unit is reported in the definition of significance of digital exclusion and in dimensions of phenomenon in world, European and national level. The Digital Divide is reported a) on issues material and technical infrastructure and b) on issues use of Internet. The presentation of situation is also strengthened with the existence of relative statistical data that shows the demographic teams that are unable they watch the developments in the space of Information. Communications Technologies. The libraries are considered the suitable institutions that guarantee the right of ecumenical access in the citizens, because the mission and their organisation in international level.

In the second unit are examined the problems of access and mainly use of Internet that faces the wider demographic team, users of libraries. From the side of academic libraries it does not suffer problem of material and technical infrastructure, with result the bigger percentage of academic community has the possibility of access on Internet. The academic community presents itself familiarized with the use of new technologies, however is located the problem that has a big percentage of students in the use of internet in regard to the localisation and pumping of information that is related with the follow-up of their study. Concretely it is realised by the workers in the Greek academic libraries that a big part of mainly second cycle students they use the internet as means of amusement and access in doubtful quality web pages. By the side of Public libraries of country (Dimosies and Dimotikes), is located initially the problem of lack of suitable material and technical infrastructure that renders problematic or even non-existent the possibility of access in the internet. The users of public libraries because the bigger percentage of their users and the inhomogeneousness that present as total face different problems with regard to the use of internet concerning the wider academic community. The informative needs of users of Popular libraries vary not only concerning the age, the sex and the educative level, but also with the geographic band.

In the third unit is given accent in the presentation of operations and action of libraries (academic and popular) through concrete examples of Greece and abroad. Indicatively are reported the examples of Library of Agriculture University of Athens *On Line Reference Desk*, the Public Central Library Corfu - *Centre of Information* and Municipal Library of Helsinki - *Ask a Librarian* that accomplish, with their different services they give essential help in users that are unable they locate the information that them interests. The contribution of these libraries is not limit-

ed only in the subjects of material and technical infrastructure and free access on Internet, but particular interest presents the way of confrontation of informative needs of users.

Conclusions: This work presents the phenomenon of digital exclusion that his repercussions exclude a big part of Greek society from the use of new technologies. The libraries (academic, public) have the possibility of constituting the main institutions for the familiarization of their users with the use of Internet, through concrete services that are included in new planning for the wider access in the knowledge and in the information. The proposed services can be applied from the majority of Greek libraries. The presentation of examples is supported in statistical data and in research of libraries on the spot. The work hopes it contributes in the enrichment of almost non-existent Greek bibliography for the relation of libraries with the digital exclusion.

Keywords: *Digital Divide, libraries, Academic Libraries, Public Libraries Administration, Access, Internet, Users, Information Society, IFLA*

1. Ψηφιακός αποκλεισμός

Ο όρος ψηφιακός αποκλεισμός είναι απόδοση του αγγλικού όρου «*Digital Divide*»¹. Η επανάσταση του Ίντερνετ απέτυχε να αγκαλιάσει το 98% του πληθυσμού του πλανήτη. Γνωρίζουμε ήδη πως αυτό ακριβώς θα είναι το μεγάλο θέμα του 21ου αιώνα: ο ψηφιακός αποκλεισμός και το κατά πόσον αυτός μπορεί να γεφυρωθεί. Δεν πρόκειται για ένα μόνο χάσμα, αλλά μάλλον για πολλά ανάμεσα στους νέους και τους ηλικιωμένους, τους άνδρες και τις γυναίκες, τους πλούσιους και τους φτωχούς, τους λευκούς και τους μαύρους, τους «βόρειους» και τους «νότιους» και κυρίως, τις ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες.

Ο ψηφιακός αποκλεισμός δεν αναφέρεται μόνο στην πρόσβαση στο Διαδίκτυο, αλλά και σε θέματα υποδομής των τεχνολογιών επικοινωνίας. Όταν αναφερόμαστε στην υποδομή μιας χώρας στα θέματα επικοινωνιών, θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας τις εξής παραμέτρους: α) τηλεφωνικές γραμμές, β) συσκευές τηλεόρασης και ραδιοφώνου, γ) κινητή τηλεφωνία, δ) συσκευές ηλεκτρονικών υπολογιστών, ε) σύνδεση με το Διαδίκτυο και χρήση των υπηρεσιών του και τέλος στ) συσκευές Fax. Τα παραπάνω κριτήρια τα ορίζει η ITU².

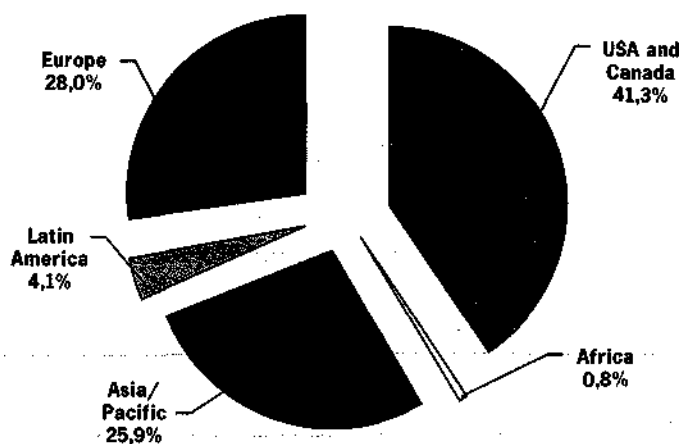
Ο ψηφιακός αποκλεισμός αναφέρεται στη διόγκωση του χάσματος μεταξύ των πλουσιότερων και των φτωχότερων χωρών της Γης, μια «ψαλίδα» που επισήμανε πριν από είκοσι χρόνια η Επιτροπή Μπραντ στην έκθεσή της για την οικονομική απόκλιση μεταξύ Βορρά και Νότου. Ο ψηφιακός αποκλεισμός αναφέρεται συγκεκριμένα στην άνιση συμμετοχή των υπανάπτυκτων και αναπτυσσόμενων χωρών στην παγκόσμια, εθνική και τοπική υποδομή πληροφόρησης και επικοινωνίας³.

Ο ψηφιακός αποκλεισμός αφορά εξίσου τις μη προνομιούχες κοινωνικές ομάδες χωρών με υψηλό βαθμό ψηφιοποίησης, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, όσο και σε μη ανεπτυγμένες χώρες, όπου ένα αμελητέο ποσοστό του πληθυσμού ζει πάνω από το όριο της φτώχειας. Στην Αμερική, η πρόσβαση στο Ίντερνετ κοστίζει στον χρήστη το 1% του μέσου μηνιαίου εισοδήματός του, ενώ στην Ουγκάντα κοστίζει παραπάνω από το μέσο μηνιαίο (κατά κεφαλήν) μισθό

Ποια είναι τα κριτήρια μέτρησης του ψηφιακού χάσματος; Το ψηφιακό χάσμα μέσα σε μία ανεπτυγμένη χώρα οφείλεται σε παρόμοιους λόγους όπως το παγκόσμιο ψηφιακό χάσμα, συμπεριλαμβανόμενων των εισοδηματικών ανισοτήτων, το χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και την έλλειψη εξοικείωσης με τις νέες τεχνολογίες. Η μέτρηση του ψηφιακού χάσματος γίνεται με μία σειρά δείκτες, λόγω της σφαιρικότητας και πολυπλοκότητας του θέματος⁴. Όταν αναφερόμαστε στο ψηφιακό χάσμα θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη μας και τις εξής παραμέτρους: *Φύλο, ανικανότητα, φυλή, γεωγραφική θέση, εισόδημα, εκπαίδευση*⁵

Γενικότερα για το Διαδίκτυο, είναι δύσκολο να δοθούν ακριβείς αριθμοί επειδή αλλάζουν καθημερινά και επιπλέον είναι δύσκολη η ακριβής μέτρηση των χρηστών, λόγω του γεγονότος ότι ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής με σύνδεση στο Διαδίκτυο μπορεί να έχει ένα μεγάλο αριθμό χρηστών. Αυτό συμβαίνει στους εργασιακούς χώρους, στα ερευνητικά κέντρα και κυρίως στις βιβλιοθήκες.

Internet users by regions, Nov 2000

Η Παγκόσμια Τράπεζα τονίζει επίσης αυτό το σημείο "κατά προσέγγιση περίπου 90 τοις εκατό των υπολογιστών που έχουν πρόσβαση στο Διαδίκτυο βρίσκονται στις υψηλού εισοδήματος χώρες που περιλαμβάνουν μόνο το 16 τοις εκατό του παγκόσμιου πληθυσμού".

Ακόμη και μέσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αυτό το χάσμα υπάρχει. Εάν στη Σουηδία ή στις Κάτω Χώρες τα δύο τρίτα του πληθυσμού είναι χρήστες του Διαδικτύου, παράλληλα λιγότερο από 20% είναι το αντίστοιχο ποσοστό για την Ελλάδα ή την Πορτογαλία .

Ενδιαφέρον έχουν και τα στατιστικά στοιχεία για την Ελλάδα⁶. Τα ελληνικά νοικοκυριά εμφανίζουν το μικρότερο ποσοστό πρόσβασης στο Internet στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Παράλληλα, οι Έλληνες είναι οι κοινοτικοί πολίτες που χρησιμοποιούν λιγότερο το Internet για την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών.

Αυτά προκύπτουν από στοιχεία έκθεσης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με θέμα την εφαρμογή του προγράμματος δράσης για την ηλεκτρονική Ευρώπη *e-Europe 2002* που δόθηκε στη δημοσιότητα στις Βρυξέλλες.

Το Νοέμβριο του 2002 μόνο το 14% από τα ελληνικά νοικοκυριά είχε πρόσβαση στο Internet με μέσο κοινοτικό όρο 42,6%. Χαμηλά ποσοστά εμφανίζουν επίσης η Ισπανία με 31% και η Πορτογαλία με 32%. Προηγούνται η Ολλανδία με 68% και ακολουθούν η Δανία με 67% και η Σουηδία με 66%.

Οι οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες έχουν τη δυνατότητα να υποστηρίξουν τη διείσδυση των ψηφιακών μέσων στις αδύναμες οικονομικές ομάδες μέσω του σχολείου, των κοινοτικών κέντρων πληροφόρησης ή ακόμα και των επιδοτήσεων για τη χρήση νέων τεχνολογιών. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι επιδοτήσεις δίνονται από μεγάλες εταιρείες στο πλαίσιο της προσπάθειας τους να εξοικειώσουν το εργατικό δυναμικό με τις ψηφιακές τεχνολογίες.⁷

1.1 Οικονομία της Γνώσης

Η διαχείριση της πληροφορίας και κατ' επέκταση η κατοχή της γνώσης απέκτησαν νέα διάσταση στο χώρο των εμπορικών συναλλαγών. Σήμερα γίνεται αναφορά και στην έννοια της «κεφαλαιοποίησης της γνώσης». Για τους παραπάνω λόγους η νέα οικονομία αναφέρεται και ως οικονομία της γνώσης.

Αναφερόμαστε πλέον στο αποθέματα και στη διαχείριση του πληροφοριακού πλούτου. Η έννοια της πληροφορίας άλλαξε σε σημείο που να χαρακτηρίζει μια ολόκληρη κοινωνία. Οι αλλαγές αυτές δεν έφεραν μόνο την αύξηση της ταχύτητας ροής των πληροφοριών, αλλά και τον χώρο που αυτές που αποθηκεύονται. Παράλληλα δημιούργησε νέες δομές και συστήματα παραγωγής και ανάλυσης τους. «Η πληροφορία δεν είναι, πλέον απλώς, ένα μήνυμα - σε - κύκλωμα, αλλά έχει μετεξελιχτεί σε μήνυμα -σε κύκλωμα- δράσης,»⁸

«Η Γνώση είναι δύναμη» ήταν η ρήση του άγγλου φιλοσόφου Francis Bacon, (1561-1626).

Η πληροφορία ταυτίστηκε με τη γνώση σε σημείο η Κοινωνία της Πληροφορίας να χαρακτηρίζεται και ως Κοινωνία της Γνώσης. Κατά την άποψη των περισσοτέρων⁹ αυτή η αντίληψη είναι εσφαλμένη διότι συγχέει α) την έννοια της πληροφορίας με αυτή της γνώσης και β) με τα σημερινά δεδομένα θα ήταν αρκετά αισιόδοξη πρόβλεψη να ταυτίζεται ο πληροφοριακός όγκος με τη Γνώση.

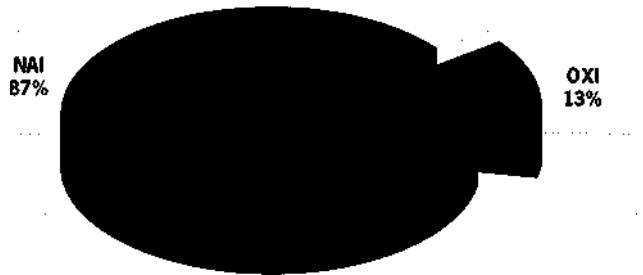
1.2 Η συμβολή των βιβλιοθηκών στη μείωση του ψηφιακού αποκλεισμού

Οι Βιβλιοθήκες, ανεξαρτήτως κατηγορίας, αποτελούν μια ομάδα οργανισμών που συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της ΚτΠ λόγω της οργάνωσης και κυρίως της αποστολής τους. Οι Βιβλιοθήκες ήταν πρωτοπόρες στη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών, στην ανταλλαγή πληροφοριών, στη χρήση της τηλεματικής, δημιουργώντας μια υποδομή κατάλληλη να αντεπεξέλθει στις προκλήσεις της νέας εποχής. Ανάλογα με το είδος τους συμβάλλουν στην ένταξη των πολιτών-χρηστών τους, στην ΚτΠ. Αυτή η συμβολή τους έχει δύο άξονες α) θέματα υποδομής, δωρεάν χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών, οπτικοακουστικών μέσων, αυτοματοποιημένα συστήματα πληροφοριών. Από την άλλη ουσιαστικά προσφέρουν στον πολίτη το δικαίωμα της οικουμενικής πρόσβασης, δηλαδή προσφέρουν την β) πρόσβαση στην πληροφορία.

Η Christine Deschamps, Πρόεδρος της IFLA κάλεσε για την προσεχή παγκόσμια σύνοδο κορυφής του Ο.Η.Ε σχετικά με την ΚτΠ να αναγνωρίσει ότι οι βιβλιοθήκες έχουν έναν βασικό ρόλο στην ανάσχεση της ανάπτυξης του Ψηφιακού Χάσματος Παρακάλεσε τους ηγέτες των κρατών να αποφύγουν προτάσεις που ουσιαστικά είναι σαν "να ανακαλύπτουν πάλι τον τροχό"¹⁰. Παράλληλα τόνισε ότι θα πρέπει να συγκεντρώσουν τις επενδύσεις τους στο υπάρχον δίκτυο βιβλιοθηκών, δηλώνοντας ότι "Μια σχετικά χαμηλή επένδυση στην τεχνολογία, την κατάρτιση και το περιεχόμενο θα λειτουργούσε στην παραγωγή των πληροφοριών και στη διάθεση της γνώσης στους πληροφοριακά φτωχούς". Στην ίδια εισήγηση-κάλεσμα προς τους ηγέτες όλου του κόσμου καταλήγει στην εξής πρόταση. "Η ικανότητα, η ενεργητικότητα και η συνεργασία των βιβλιοθηκονόμων όλου του κόσμου, δεν θα σας απογοητεύσουν στο αγώνα για το γεφύρωμα του ψηφιακού χάσματος, υπό την προϋπόθεση να τους δώσετε τους απαιτούμενους πόρους."

2. Ελληνικές βιβλιοθήκες: Υποδομή και χρήση ίσου Διαδικτύου

Οι Βιβλιοθήκες στην Ελλάδα ανάλογα με το είδος τους παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές αναφορικά με την υλικοτεχνική υποδομή για τη χρήση του Διαδικτύου. Σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες οι Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες και οι βιβλιοθήκες ερευνητικών ιδρυμάτων σχεδόν σε ποσοστό 99 % παρουσιάζονται να διαθέτουν την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή και παράλληλα να κάνουν χρήση του Διαδικτύου. Αντίθετα το πρόβλημα παρουσιάζεται στις Λαϊκές Βιβλιοθήκες και ειδικότερα στις Δημοτικές όπου το μεγαλύτερο ποσοστό δε διαθέτει σύνδεση με το Διαδίκτυο.

Υποδομή των βιβλιοθηκών

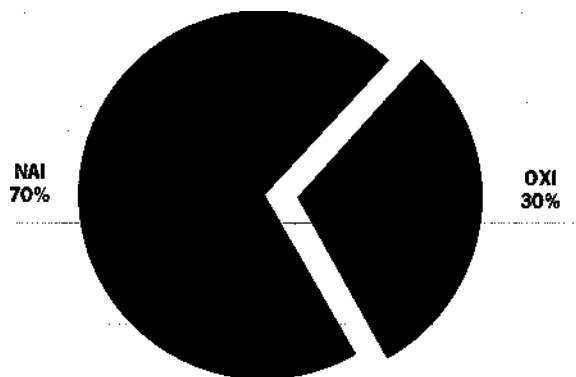
Διάθεση ηλεκτρονικού υπολογιστή

Βάση: Σύνολο βιβλιοθηκών: 449

Ερώτηση: Υπάρχει διαθέσιμος ηλεκτρονικός υπολογιστής στη βιβλιοθήκη στην οποία εργάζεστε;

Η πλειοψηφία των βιβλιοθηκών που εξετάστηκαν (σχεδόν 9 στις 10) είναι εξοπλισμένες με ηλεκτρονικό υπολογιστή. Ελαφρώς χαμηλότερη είναι η διάθεση Η/Υ στις Λαϊκές Βιβλιοθήκες (7 στις 10) καθώς και στις βιβλιοθήκες ημιαστικών/αγροτικών περιοχών (8 στις 10).

Αντίθετα, στις Ακαδημαϊκές και Ειδικής Έρευνας αλλά και της Αθήνας, η διάθεση Η/Υ είναι σχεδόν καθολική.¹²

Υποδομή των βιβλιοθηκών

Σύνδεση με το Internet

Βάση: Σύνολο βιβλιοθηκών: 449

Ερώτηση; Υπάρχει διαθέσιμη σύνδεση στο Internet στη βιβλιοθήκη στην οποία εργάζεστε;

Σε συνάρτηση με την κατοχή του Η/Υ είναι και η σύνδεση με το Διαδίκτυο. Βέβαια, μπορεί 9 στις 10 να έχουν Ηλεκτρονικό Υπολογιστή, σύνδεση όμως με το Internet, έχουν 7 στις 10. Συγκρίνοντας τα ποσοστά κατοχής Η/Υ και σύνδεσης με το Διαδίκτυο προκύπτει ότι υπάρχουν ορισμένες βιβλιοθήκες που έχουν υπολογιστή αλλά ακόμα δεν έχουν συνδεθεί με το Internet. Πρέπει να σημειωθεί, ότι η Ειδική Βιβλιοθήκη που επισκεφθήκαμε είχε και τα δύο. Τη χαμηλότερη σύνδεση με το Internet την εντοπίζουμε στη Βόρεια Ελλάδα και στις Λαϊκές Βιβλιοθήκες.¹³

2.1 Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες

Στη δεκαετία του 1990 οι Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες στη χώρα μας κατάφεραν να αξιοποιήσουν και τα ομολογουμένως υψηλά κονδύλια του Β' ΚΠΣ και συγκεκριμένα του ΕΠΕΑΕΚ. Στην πλειοψηφία τους διαθέτουν κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή και κυρίως είναι στελεχωμένες από εξειδικευμένο προσωπικό. Σήμερα είμαστε στην ευχάριστη θέση να διαπιστώνουμε ότι σχεδόν το 99% των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών διαθέτει ηλεκτρονικούς υπολογιστές και σύνδεση με το Διαδίκτυο. Επιπλέον το ίδιο ποσοστό διαθέτει το δικό του δικτυακό τόπο και επιπλέον ένα μικρότερο ποσοστό έχει δημιουργήσει θεματικές πύλες πληροφόρησης. Παράλληλα το μεγαλύτερο ποσοστό των βιβλιοθηκών της κατηγορίας προσφέρουν στους χρήστες τους δωρεάν πρόσβαση στο Διαδίκτυο.

Αμέσως γίνεται αυτονόητη η πρώτη μεγάλη συμβολή τους στην αντιμετώπιση του ψηφιακού χάσματος και αυτή η συμβολή λαμβάνει μεγαλύτερες διαστάσεις σε γεωγραφικές περιοχές των περιφερειακών Α.Ε.Ι. και Τ.Ε.Ι. της χώρας, όπου δε λειτουργεί Δημόσια ή Δημοτική Βιβλιοθήκη. Παράλληλα ένα μεγάλο ποσοστό των φοιτητών ειδικότερα των παλαιότερων ετών για πρώτη φορά έρχεται σε επαφή με την έννοια της ψηφιακής πληροφορίας χρησιμοποιώντας τις ευκολίες που του παρέχει η βιβλιοθήκη. Οι ευκολίες αυτές, σε συνδυασμό και με την ευρύτερη υποδομή του ιδρύματος, που ανήκει η βιβλιοθήκη, ορισμένες περιπτώσεις αγγίζουν ένα πολύ καλό επίπεδο ποιότητας.

2.2 Λαϊκές Βιβλιοθήκες

Οι Λαϊκές βιβλιοθήκες είναι γνωστό ότι έχουν τους περισσότερους χρήστες, αφού απευθύνονται στο σύνολο του πληθυσμού του κάθε κράτους. Επομένως γίνεται αντιληπτό ότι απευθύνονται σε όλες τις κοινωνικές ομάδες του πληθυσμού και κατ' επέκταση στις ομάδες που δημιουργεί ο ψηφιακός αποκλεισμός. Ο σκοπός τους είναι διπλός: α) να προσφέρουν την κατάλληλη υλικοτεχνική υποδομή στους χρήστες και επιπλέον να εκπαιδεύσουν τους τεχνολογικά αναλφάβητους στη χρήση των νέων τεχνολογιών και β) να βοηθήσουν στον εντοπισμό και στην παροχή της πληροφορίας που αναζητούν, θα πρέπει να τονίσω ότι οι βιβλιοθήκες δεν είναι ένα μαγαζί με τις πληροφορίες στα ράφια όπου ο χρήστης ζητά και παίρνει αυτό που θέλει. Σκοπός είναι να μάθουν οι χρήστες από μόνοι τους να αναζητούν αυτό που θέλουν και έπειτα να απευθύνονται στον βιβλιοθηκονόμο. Αναφέρομαι στη χρήση των αυτοματοποιημένων καταλόγων που δυστυχώς στην Ελλάδα, όπου υπάρχουν, ελάχιστοι γνωρίζουν τη χρήση τους.

Στην ΕΕ ο προβληματισμός για τον ρόλο των Λαϊκών Βιβλιοθηκών στην ΚτΠ ξεκίνησε από το

1993 και πάλι η Ελλάδα απουσιάζει από αυτό το διάλογο¹⁴. Οι Λαϊκές Βιβλιοθήκες φέρνουν μια αλλαγή σε διαφορετικά επίπεδα αναπτύσσοντας μία ορατή στρατηγική αναφορικά με το πως θα ανταποκριθούν στις προκλήσεις της ΚτΠ. Το κίνητρο γι' αυτή τη μελέτη ξεκίνησε από το γεγονός ότι η συμμετοχή των Λαϊκών Βιβλιοθηκών στα καλέσματα για προτάσεις σύμφωνα με προγράμματα της ΕΕ ήταν απογοητευτικά χαμηλό. Δεδομένου του γεγονότος ότι λειτουργούν περίπου 40.000 Λαϊκές Βιβλιοθήκες στην ΕΕ, στις οποίες συναντάται μια ποικιλία περιλαμβάνοντας εκείνες με τις μικρές συλλογές και τις Μητροπολιτικές Βιβλιοθήκες οι οποίες προσφέρουν μια μεγάλη γκάμα υπηρεσιών. Το 1993 αποφασίστηκε επιπλέον να ξεκινήσει μια σειρά πρωτοβουλιών, όπως εργασίες, μελέτες και άλλες ευρωπαϊκές ενέργειες για να ενθαρρύνουν τη συμμετοχή της Λαϊκής Βιβλιοθήκης σε ερευνητικά προγράμματα.¹⁵ Στην Ελλάδα με τον όρο Λαϊκές Βιβλιοθήκες αναφερόμαστε στις Δημόσιες που ανήκουν στο Υπ.ΕΠ.Θ. και στις Δημοτικές που ανήκουν στους Ο.Τ.Α.

2.3 Δημοτικές Βιβλιοθήκες

Η κατάσταση στις Δημοτικές Βιβλιοθήκες κρίνεται απογοητευτική. Διαπίστωση που δεν καταγράφεται για πρώτη φορά και που δυστυχώς τείνει να παραμείνει κοινότυπη. Η έρευνα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου σε συνεργασία με το Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου¹⁷ καταγράφει τις ελλείψεις, τις ανισότητες και την ανομοιογένεια στο χώρο των ελληνικών βιβλιοθηκών, περιλαμβάνοντας όλες τις κατηγορίες και όλη την επικράτεια.

Αναφορικά με την ΚτΠ, οι Δημοτικές Βιβλιοθήκες στην Ελλάδα παρουσιάζονται ανέτοιμες, αδιάφορες, με βασικό έλλειμμα πληροφορίας και κυρίως χωρίς τεχνολογική υποδομή και εξειδικευμένο προσωπικό. Ελάχιστες Δημοτικές βιβλιοθήκες αξιοποίησαν το Β' Κ.Π.Σ. και δυστυχώς η ίδια κατάσταση παρέμεινε και σχετικά με το Γ Κ.Π.Σ. Θα πρέπει να τονίσω ότι η ευθύνη δε βαρύνει αποκλειστικά τις Δημοτικές βιβλιοθήκες αλλά τους ΟΤΑ και φυσικά τους Δημάρχους που πλην ελάχιστων εξαιρέσεων αδιαφορούν παντελώς για τη λειτουργία των Δημοτικών Βιβλιοθηκών. Από την άλλη η ποικιλομορφία που παρουσιάζει το νομικό και το διοικητικό καθεστώς τους και κυρίως η έλλειψη ενός συντονιστικού φορέα που θα τους παρέχει την κατάλληλη τεχνογνωσία, δίνοντας τους ταυτόχρονα τις γενικές κατευθύνσεις και τους κατάλληλους πόρους δημιουργούν μια στάσιμη κατάσταση που οδηγεί ουσιαστικά στον πλήρη μαρασμό τους δημιουργώντας εμπόδια στον εκσυγχρονισμό τους και στην παρακολούθηση των αλλαγών στις νέες τεχνολογίες. Ταυτόχρονα η έλλειψη εξειδικευμένου προσωπικού Βιβλιοθηκονόμων Π.Ε., και Τ.Ε., στις περισσότερες από αυτές, δυσχεραίνει περισσότερο την εύρυθμη λειτουργία τους.

2.4 Δημόσιες Βιβλιοθήκες

Στις Δημόσιες Βιβλιοθήκες σαφώς η κατάσταση είναι καλύτερη. Αυτό οφείλεται σε δυο κυρίως λόγους α) Ανήκουν στο Υπ.ΕΠ.Θ και συγκεκριμένα στην Ειδική Γραμματεία Βιβλιοθηκών και Αρχείων και αποτελούν διανομαρχιακές υπηρεσίες δηλαδή υπάγονται απευθείας στην κεντρική διοίκηση χωρίς να εμπλέκεται η νομαρχιακή αυτοδιοίκηση και β) ο νέος νόμος οργάνωσης και λειτουργίας τους ανταποκρίνεται στις σύγχρονες αντιλήψεις σχετικά με τον ρόλο των βιβλιοθηκών στην ΚτΠ, λύνοντας αρκετά προβλήματα που δημιουργούσαν οι παλαιότερες νομοθετικές ρυθμίσεις. Παράλληλα είναι γνωστό ότι υπάρχει ενιαία πολιτική και συντονισμός των ενεργειών τους και κυρίως το

οργανόγραμμα τους περιλαμβάνει εξειδικευμένο προσωπικό βιβλιοθηκονόμους Π.Ε και Τ.Ε. αντικαθιστώντας τους Βιβλιοφύλακες και τους Ταξινόμους του παλαιού νόμου. Επιπλέον θα πρέπει να τονιστεί ότι σχεδόν όλες οι Δημόσιες Βιβλιοθήκες έχουν αυτοματοποιήσει τις λειτουργίες τους και οι περισσότερες αυτές έχουν σύνδεση με το Διαδίκτυο προσφέροντας στους χρήστες τους πρόσβαση σε αυτό.

Δεν είναι υπερβολή να τονιστεί ότι το χρονικό διάστημα 1999-2003 έχουν γίνει σημαντικές αλλαγές στο χώρο των Δημοσίων βιβλιοθηκών που δεν είχαν γίνει για πολλές δεκαετίες. Αναφορικά με την ένταξη τους στην Κίπ έγιναν σημαντικά και ουσιαστικά μέτρα που αφορούσαν θέματα υλικοτεχνικής υποδομής: αγορά ηλεκτρονικών υπολογιστών, χρήση ISDN, σύνδεση με το Διαδίκτυο, χρήση του προγράμματος αυτοματοποίησης ABEKT 5 και διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων σχετικά με τη χρήση του, δημιουργία ιστοσελίδων, ένταξη των βιβλιοθηκών στο δίκτυο EDUNET του Υπ.ΕΠ.Θ και όλα αυτά βασισμένα σε αρκετά καλό προγραμματισμό που είχε ως αποτέλεσμα να απορροφηθούν αρκετά κονδύλια από το Γ' ΚΠΣ και από το πρόγραμμα *Κοινωνία της Πληροφορίας* στο οποίο εντάχθηκε και μέρος των Δημοτικών Βιβλιοθηκών.

3. Υπηρεσία πληροφόρησης και κατεύθυνσης χρηστών (On line Reference Desk) - Βιβλιοθήκη Γ.Π.Α.

Το πρώτο παράδειγμα αφορά τη λειτουργία του On line Reference Desk της Βιβλιοθήκης του Γεωπονικού Πανεπιστημίου Αθηνών. Πρόκειται για μια δράση της βιβλιοθήκης που ουσιαστικά επεκτείνει τα όρια της και δίνει άμεση πληροφόρηση χρησιμοποιώντας την υπηρεσία του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου για λαμβάνει τα ερωτήματα όχι μόνο από μέλη της ακαδημαϊκής ή ερευνητικής κοινότητας, αλλά και από ελεύθερους επαγγελματίες ή υπαλλήλους γεωπόνους και κυρίως από αγρότες και κτηνοτρόφους που ενδιαφέρονται να πληροφορηθούν για ποικίλα θέματα που έχουν σχέση με την καλλιέργεια και την κτηνοτροφία αντίστοιχα. Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα αυτής της υπηρεσίας είναι ότι τα ερωτήματα συγκεντρώνονται και συστηματοποιούνται σύμφωνα με το γνωστικό πεδίο που σχετίζονται. Ταυτόχρονα δίνεται η δυνατότητα να αποσταλεί η πληροφορία είτε σε ηλεκτρονική μορφή μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου είτε σε έντυπη μορφή μέσω ταχυδρομείου.

3.1 Το Κέντρο Πληροφόρησης της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Κέρκυρας

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η λειτουργία των Κέντρων Πληροφόρησης στις Δημόσιες βιβλιοθήκες που εντάσσεται στο Επιχειρησιακό πρόγραμμα *Κοινωνία της Πληροφορίας* του Γ' ΚΠΣ. Σύμφωνα με το σχεδιασμό του νέου θεσμού οι βασικοί άξονες δράσεις του είναι οι ακόλουθοι:

«*Ενίσχυση του παραδοσιακού καταλόγου των Δημόσιων Βιβλιοθηκών και εξασφάλιση πρόσβασης σε εθνικές και διεθνείς βάσεις δεδομένων ανεξαρτήτως μορφολογίας και τυπολογίας υλικού.*

Παροχή υπηρεσιών διαδανεισμού σε τοπικό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.

Συνεχής αξιολόγηση των αναγκών της τοπικής κοινωνίας και προσαρμογή των υπηρεσιών τους (στο μέτρο του δυνατού).

Αδιάκοπη ενημέρωση του προσωπικού αναφορικά με τεχνολογικές εξελίξεις μέσω της συνεχούς εκπαίδευσης (σεμινάρια, συνέδρια κλπ.)»¹⁸

Αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας τους έμφαση δίνεται στην πρόσβαση στην ψηφιακή μορφή των πληροφοριών και στην καλύτερη διαχείριση τους με σκοπό να καλύπτουν ένα ευρύτερο φάσμα των πληροφοριακών αναγκών της τοπικής κοινωνίας που απευθύνονται.¹⁹

Στη Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κέρκυρας, όπως και σε άλλες Δημόσιες βιβλιοθήκες λειτουργεί η παραπάνω υπηρεσία, η οποία απαιτεί εκτός από την υλικοτεχνική υποδομή και τον απαραίτητο χώρο, το κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό. Η αποστολή του Βιβλιοθηκονόμου δεν περιορίζεται μόνο στην παροχή της πληροφορίας, αλλά και στην προεργασία που πρέπει να γίνεται για την οργάνωση της πληροφορίας που βρίσκεται κυρίως σε ψηφιακή μορφή.

Είναι απόλυτα λογικό ότι η κάθε Δημόσια Βιβλιοθήκη δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε θέματα τοπικού ενδιαφέροντος. Αυτό όμως προϋποθέτει έρευνα των πληροφοριακών αναγκών του τοπικού πληθυσμού.

3.2 Η υπηρεσία "Ask a Librarian" της Δημοτικής Βιβλιοθήκης του Ελσίνκι

Η υπηρεσία "Ask a Librarian" της Βιβλιοθήκης του Ελσίνκι²⁰ είναι και αυτή, όπως οι υπηρεσίες που αναφέρθηκαν, μια υπηρεσία πληροφόρησης και κατεύθυνσης χρηστών. Τα βασικά χαρακτηριστικά αυτής της υπηρεσίας είναι:

- 1) Η χρήση της υπηρεσίας είναι δωρεάν
- 2) Οι ερωτήσεις απαντούνται με χρήση των συλλογών των βιβλιοθηκών, των βάσεων δεδομένων και του Διαδικτύου.
- 3) Οι ερωτήσεις των χρηστών μπορούν να απαντηθούν από οποιαδήποτε βιβλιοθήκη του δικτύου των βιβλιοθηκών της Φινλανδίας.
- 4) Η απάντηση είναι μια περίληψη των καλύτερων πηγών που προσδιορίζονται από τους επαγγελματίες βιβλιοθηκονόμους.
- 5) Εάν ο χρήστης θέτει μια πολύ μεγάλη ερώτηση (με ευρύ θεματικό περιεχόμενο) η υπηρεσία τον ενθαρρύνει να επισκεφτεί την κοντινότερη βιβλιοθήκη για να συμβουλευθεί προσωπικά από τους βιβλιοθηκάρους.
- 6) Η ερώτηση που τίθεται θα απαντηθεί μέσα σε τρεις εργάσιμες ημέρες
- 7) Οι ερωτήσεις και οι απαντήσεις σώζονται σε ένα δημόσιο αρχείο.
- 8) Καμία προσωπική πληροφορία για το χρήστη δεν αρχειοθετείται.
- 9) Οι ερωτήσεις αντιμετωπίζονται εμπιστευτικά.

Συμπεράσματα: Η εργασία αυτή παρουσιάζει το φαινόμενο του ψηφιακού αποκλεισμού που οι επιπτώσεις του αποκλείουν ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινωνίας από τη χρήση των νέων τεχνολογιών. Οι βιβλιοθήκες (ακαδημαϊκές, λαϊκές) έχουν τη δυνατότητα να αποτελέσουν τους κύριους φορείς για την εξοικείωση των χρηστών τους με τη χρήση του διαδικτύου, μέσα από συγκεκριμένες υπηρεσίες που εντάσσονται σε νέο σχεδιασμό για την ευρύτερη πρόσβαση στη γνώση και στην πληροφορία. Οι προτεινόμενες υπηρεσίες έχουν το κοινό χαρακτηριστικό ότι είναι υπηρεσίες κατεύθυνσης χρηστών και μπορούν να εφαρμοστούν από την πλειοψηφία των ελληνικών βιβλιοθηκών. Η παρουσίαση των παραδειγμάτων στηρίζεται σε στατιστικά δεδομένα και σε επιτόπια έρευνα των βιβλιοθηκών. Η εργασία ελπίζει να συμβάλει στον εμπλουτισμό της σχεδόν ανύπαρκτης ελληνικής βιβλιογραφίας για τη σχέση των βιβλιοθηκών με το ψηφιακό αποκλεισμό.

υπάρχει μια ποικιλία στους όρους στα ελληνικά. Συναντάμε τον όρο «ψηφιακό χάσμα», «πληροφοριακό χάσμα», αλλά θα προτιμήσουμε την πρώτη απόδοση.

²Η International Telecommunication Union πρόκειται για διεθνή οργάνωση που εκπροσωπεί διεθνείς νομικές συμφωνίες που αφορούν τις τηλεπικοινωνίες. Βλ επίσης www.itu.int

Γλανάτης Δύο Ταχυτήτων, ΡΑΜ 142

⁴Η χρήση του Διαδικτύου και η πολιτική για την ανάπτυξη του Ηλεκτρονικού Επιχειρείν στην Ελλάδα 2001, 2.1 ψηφιακό χάσμα, Θόδωρος Καρούνος, Γενικός Διευθυντής ΕΔΕΤ, Λίνα Γουσίου, Σύμβουλος Έρευνας και Τεχνικο-οικονομικών Μελετών ΕΔΕΤ, στη διεύθυνση <http://e-businessforum.gr/statistika/ereuna/>

⁵Οι πληροφορίες που ακολουθούν καθώς και οι πίνακες έχουν αντληθεί από την ιστοσελίδα [http://gguil-lotin.chez.tiscali.fr/digital divide and information_society.htm](http://gguil-lotin.chez.tiscali.fr/digital%20divide%20and%20information%20society.htm)
Living in an e-World, an Information Society for all??

⁶«Στην ΕΕ οι Έλληνες χρησιμοποιούν λιγότερο το Internet για την αγορά προϊόντων και υπηρεσιών», πηγή Α.Π.Ε. Διεύθυνση του άρθρου: <http://tech.flash.gr/news/greece/2003/2/20/9790id/>

Γλανάτης Δύο Ταχυτήτων, ΡΑΜ 142

⁸Σοφία Καϊτατζή-Γουίτλοκ, Η επικράτεια των πληροφοριών, σελ.39

⁹Υπέρμαχοι και αντίπαλοι της Παγκοσμιοποίησης και θεωρητικοί της Γνώσης συμφωνούν ότι δεν πρέπει να συγχέεται η πρόσβαση στην πληροφορία με την κατάκτηση της γνώσης. Για περισσότερες πληροφορίες βλέπε Σοφία Καϊτατζή-Γουίτλοκ, Η επικράτεια των πληροφοριών, κεφ. 1.4.1, *Η φύση της Γνώσης*, σελ.42-46

¹⁰Christine, Deschamps: "*Libraries Help Bridge Digital Divide*", press release: IFLA, 28-5-2003, The Hague. Στο δικτυακό τόπο <http://www.ifla.Org/V/press/dd280503pr.htm>

ο.π.

¹²Ε.ΚΕ.ΒΙ. «Έρευνα Διερεύνησης αναγκών επιμόρφωσης βιβλιοθηκάρων /βιβλιοθηκονόμων» Ιούλιος 2003, *Μη δημοσιευμένη έρευνα. Η έρευνα διεξήχθη το 2002 από την εταιρεία Opinion για λογαριασμό του Ε.ΚΕ.ΒΙ.*

¹³Ε.ΚΕ.ΒΙ. «Έρευνα Διερεύνησης αναγκών επιμόρφωσης βιβλιοθηκάρων/βιβλιοθηκονόμων» Ιούλιος 2003, *Μη δημοσιευμένη έρευνα. Η έρευνα διεξήχθη το 2002 από την εταιρεία Opinion για λογαριασμό του Ε.ΚΕ.ΒΙ.*

¹⁴Public libraries and the information society, J. Thorhauge, editor M. Segbert, Luxembourg European Commission c1997. Πρόκειται για ένα συλλογικό έργο όπου εκπρόσωποι από τα περισσότερα κράτη-μέλη της ΕΕ παρουσιάζουν την κατάσταση που επικρατεί στο χώρο των Λ.Β. της χώρας που εκπροσωπούν. Ταυτόχρονα καταθέτουν τις ενέργειες που έχουν γίνει για την προσαρμογή των Λ.Β. στις προκλήσεις της ΚτΠ καθώς και τον προβληματισμό τους.

¹⁵Public libraries and the information society, J. Thorhauge, editor M. Segbert., Luxembourg European Commission c1997, σελ, III

¹⁶Επιπλέον συμπεριλαμβάνονται οι Παιδικές βιβλιοθήκες του Οργανισμού Παιδικών και Εφηβικών Βιβλιοθηκών, οι βιβλιοθήκες τοπικών πολιτιστικών συλλόγων .

¹⁷Πρόγραμμα καταγραφής και κωδικοποίησης ελληνικών βιβλιοθηκών, έκθεση αποτελεσμάτων, Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας, Αθήνα, 1998.

¹⁸Γεωργία, Προκοπιάδου, «Κέντρα Πληροφόρησης στις Δημόσιες Βιβλιοθήκες», εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο Βιβλιοθηκών *Οι Βιβλιοθήκες στην υπηρεσία του πολίτη*, 2-4 Δεκεμβρίου 2002, Ινστιτούτο Γκαίτε, Αθήνα, μη δημοσιευμένη

¹⁹Ο.Π.

²⁰ Ιστοσελίδα όπου βρίσκεται η συγκεκριμένη υπηρεσία http://www.libraries.fi/page.asp?Jtem_ichl135

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αναστασιάδης, Παναγιώτης Σ. Η ευρωπαϊκή κοινωνία της πληροφορίας: Η αναγκαιότητα ύπαρξης ενιαίου ρυθμιστικού και νομικού πλαισίου: Συγκριτική ανάλυση των θεσμικών παρεμβάσεων στις χώρες μέλη. Αθήνα: Αναστασιάδης Παναγιώτης Σ., 1999.
2. Βεργόπουλος, Κώστας. *Το τέλος του κύκλου: Καταστολή και ηγεμονία στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, 2002.
3. Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Τμήμα Αρχειονομίας - Βιβλιοθηκονομίας. Πρόγραμμα καταγραφής και κωδικοποίησης ελληνικών βιβλιοθηκών: έκθεση αποτελεσμάτων. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Βιβλίου, 1998.
4. Καΐτατζή-Γουίτλοκ, Σοφία. Η επικράτεια των πληροφοριών. Αθήνα: Κριτική, 2003
5. Λέανδρος, Νίκος. *Πολιτική οικονομία των ΜΜΕ: η αναδιάρθρωση της βιομηχανίας των Μέσων στην εποχή της πληροφοριακής επανάστασης*. Αθήνα: Καστανιώτης, 2000
6. Μήτρου, Λίλιαν. Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας, Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2002.
7. Μπράουν, Ντέιβιντ. Η δικτατορία στον κυβερνοχώρο: το τέλος της δημοκρατίας στην εποχή της πληροφορικής, μετάφραση από τα αγγλικά Πάσχος Μανδραβέλης, πρόλογος Νίκος Κοτζιάς. Αθήνα: Καστανιώτης, 1999
8. Νεγρεπόντης, Νικόλας. *Ψηφιακός κόσμος*. Αθήνα: Καστανιώτης, 2000.
9. Παπαθανασόπουλος, Στέλιος. Η Ευρώπη των επικοινωνιών: Οι πολιτικές της ευρωπαϊκής ένωσης για το επικοινωνιακό πεδίο. 1η έκδ. Αθήνα: Καστανιώτης, 2002.
10. Rifkin, Jeremy. *Η νέα εποχή της πρόσβασης: Η νέα κουλτούρα του υπερκαπιταλισμού, όπου όλη η ζωή είναι μια επί πληρωμή εμπειρία*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη, 2001.
11. Προκοπιάδου, Γεωργία. *Κέντρα Πληροφόρησης στις Δημόσιες Βιβλιοθήκες*, εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο Βιβλιοθηκών *Οι Βιβλιοθήκες στην υπηρεσία του πολίτη*, 2-4 Δεκεμβρίου 2002, Ινστιτούτο Γκαίτε, Αθήνα, μη δημοσιευμένη
12. Φρίντμαν, Τόμας. *Το Lexus και η ελιά* Τι είναι η παγκοσμιοποίηση. 1η έκδ. Αθήνα: Ωκεανίδα, 2001.
13. Χτούρης, Σωτήρης Ν. *Μεταβιομηχανική κοινωνία και η κοινωνία της πληροφορίας: παγκόσμια δίκτυα: ο ρόλος τους στη νέα κοινωνική διαφοροποίηση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1997
14. Castells, Manuel. *The rise of the network society*. Maiden, Mass.: Blackwell, 1997
15. Dertouzos, Michael L. *What will be: how the new world of information will change our lives*. San Francisco, Calif.: Harperedge, 1998
16. Lyon, David. *The information society: issues and illusions*. Cambridge: Polity Press, 1988

17. Rosen, Bernard Carl. *Winners and losers of the information revolution: psychological change and its discontents*. Westport, Conn.: Praeger, 1998
18. Thorhaug, J. *Public libraries and the information society*, editor M. Segbert. Luxembourg: European Commission, c1997
19. Πλανήτης Δύο Ταχυτήτων, ΡΑΜ 142
20. Φράγκος, Σπ., *Πρόσωπα*, ΤΟ ΒΗΜΑ 20-02-2000
21. *Η χρήση του Διαδικτύου και η πολιτική για την ανάπτυξη του Ηλεκτρονικού Επιχειρείν στην Ελλάδα 2001*, Θόδωρος Καρούνος, Γενικός Διευθυντής ΕΔΕΤ, Λίνα Γουσίου, Σύμβουλος Έρευνας και Τεχνικό-οικονομικών Μελετών ΕΔΕΤ, στη διεύθυνση <http://e-businessforum.gr/statistika/ereuna/>
22. Λεάνδρος, Νίκος, *Ψηφιακό χάσμα και διεθνείς ανισότητες στην κοινωνία της πληροφορίας*, κεφάλαιο: *Η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Κοινωνία της πληροφορίας*, στη διεύθυνση <http://www.papaki.panteion.gr/teuxos4/leandros.htm>
23. *Σχέδιο περιφερειακής ανάπτυξης 2000-2006, πρόταση για τον τομέα Κοινωνίας της Πληροφορίας*, Μάιος 1999, στη διεύθυνση http://www.info.society.gr/policies/policies_frame.html
24. *Ψηφιακό Χάσμα - Κίνδυνοι και Ευκαιρίες για τις Ελληνικές Επιχειρήσεις*, έρευνα της STRATEGIC INTERNATIONAL SA. στη διεύθυνση <http://www.presspoint.gr/release.asp?id=1049>
25. *Bridging the digital divide*, έρευνα του BBC για το ψηφιακό χάσμα στη διεύθυνση <http://news.bbc.co.uk>
26. Deschamps, Christine: *Libraries Help Bridge Digital Divide*, press release: IFLA, 28-5-2003, The Hague. Στο δικτυακό τόπο <http://www.ifla.Org/V/press/dd280503pr.htm>
27. Hewitt, Cynthia de Alcantara: *Information Technologies and Social Development*, περίληψη, η μετάφραση έγινε από τον συντάκτη της εργασίας, το κείμενο του πορίσματος βρίσκεται στη διεύθυνση <http://www.unrisd.org/>
28. *Report of the secretary general Development and international cooperation in the twenty-first century. the role of information technology in the context of a knowledge-based global economy*, UN, May, 2000 στη διεύθυνση <http://www.un.org/documents/ecosoc/docs/2000/e2000-52.pdf>